

PAPER DETAILS

TITLE: Midyat Yezidi Köylerinde Kırsal Mimarlık: Renkleri Solan Bir Halkın Kültürel Mirası ve
Değişen Toplumsal Feraset

AUTHORS: Kamuran SAMI

PAGES: 211-224

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/255650>

Midyat Yezidi Köylerinde Kırsal Mimarlık: Renkleri Solan Bir Halkın Kültürel Mirası ve Değişen Toplumsal Feraset

Kamuran Sami*

*"Gök gürledi, yer inledi/
Ortalık sessizleşti, karanlık çöktü/
Şimşek çaktı, yangın çıktı/
Kıvılcıklar parladı, ölüm yağdı"*
Gılgamış**, Tablet 4

1. GİRİŞ

Tarihî devrim skalası içerisinde birbirinden farklı kültürün, dinin ve dilin varlığını günümüze değin yaşatan Midyat; M.Ö. 3000 yıllarına gidebilen bir yerleşim dokusunun izlerine sahiptir (İşler; Çetin, 2000, s.14). Önemli bir uygarlık birikimine sahip Mezopotamya Bölgesi'nde her zaman kentsel bir yer olma özelliğini koruyabilmiş olan Midyat; kırsal ve kentsel mimariyi tanımlayan geleneksel taş yapı evleri, konakları ve Süryani kiliselerine sahip olmasıyla anılmaktadır. Yerleşim alanlarının maddi kültürünü yaratan ve birbirlerinin izleri üzerinde egemenlik kurmuş olan Sümerler, Urartular, Persler, Romalılar ve Osmanlılar gibi birçok medeniyet; bu bölgenin çoğulcu kültürünün yüzyıllarca süren birlik-teliğini ortaya koymuştur.

* Y. Doç. Dr.;E-Mail:ksami@dicle.edu.tr; Dicle Üniversitesi, Müh. Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü, Diyarbakır.

** Dalley, S. Myths from Mesopotamia Creation, The Flood, Gilgamesh, and Others; Oxford University Press, 2000, Oxford, s.69

Midyat'ın toplumsal ve kültürel örüntülerini farklı kılan çok etnili yapı ile yerleşimlerin (kırsal/kentsel) mimari dokusal karakterini belirleyen maddi kültürün yarattığı değerlerin özünde; birbirine zıt olan teolojik kabullerin bir arada yaşıyor olmasıdır. Yakın zamanlara kadar ortak bir pota içinde yaşamlarını sürdüren halk(lar)ın yarattığı kültürel zenginlik; çevresel boyutta ortak bir aklın ekolojik anlamda nasıl sürdürülebilir olduğunu ortaya koymaktadır. Midyat bölgesinin etnik yapısını oluşturan Türkler, Araplar, Süryaniler, Kürtler ve Yezidiler; yüzyılların toplumsal birlikteliğini kentsel ve kırsal yerleşimlerin suretlerine yansıtarak; dinsel ve kültürel boyutta farklı olmanın yarattığı ortak bir paydanın var olmasını yakın dönemlere kadar sağlayabilmişlerdir.

Fotoğraf-2. Beşiri-Hamduna(Kurukavak) köyünde akşam duasını yapan bir grup Yezidi.
Viranşehir-Burç köyünde bir mezarın başında dua eden Yezidiler. (Graf: A.F. Pinar; 2000)

Mezopotamya uygarlığının yarattığı çoğulcu kültür deseni içerisinde; Yezidiler farklı bir inancın ve kültürün aidiyetini taşımaktadırlar (1-2). Bu halkın farklı olan dini inancı; tarihin her döneminde araştırmacıların odak noktası olmasına karşın, kırsal yerleşim örüntülerinin sahip olduğu geleneksel yapılı çevreyi oluşturan düşüncenin kabul değerleri yeterince ilgi çekememiştir. İçeride kapanık toplumsal ritüellerin yarattığı gizem; bu halkın çoğulcu toplumsal yapı içinde kimlik bulan maddi kültür örüntülerinin algılanılmasını arka plana atmıştır. Yezidi halkına atfedilen "ateşperest" / "şeytanperest" gibi kaba inanç vurgusunun aksine; bu halk kötülük kudretine sahip olan şeytandan korkar ve korkularını saygı duyarak ifade ederler. Yezidi teolojisinin kuramsal bağlamı içinde ateş salt bir "nur" yani ışık saçan bir kaynak olması sebebiyle, ona kutsallık atfedilmektedir.

İçinde yaşadığımız bölgede, Yezidileri aykırı bir inancın temsilcileri olarak gören düşünce; ateşin kutsal sayılmasından hareketle, bu halka şeytana tapanlar sıfatını reva görmüş. Yezidiler şeytana tapmadıkları gibi, putperest kültürünü benliklerinde taşıyan bir inanca da sahip değiller. Putperest bir topluluğun tapınmak için en azında kutsadığı doğaüstü bir imge veya canlı-cansız bir varlığı simgeleyen bir putunun olması gerekir(Tori, 2000, s.48-50).

Yezidiler; Kitab El-Cilve(Tanrısal açıklama kitabı) ve Kitab El-Asvad/Meshaf-ı Reş(Kara Kitap) isimlerini taşıyan iki kutsal kitaba sahip olduklarını iddia ederler. Melek-i Tavus ile güneş kültü inancına ve katı bir kast sistemine sahip Yezidilik; bölgede var olan geleneksel dinlerden farklı olan bir yanını ortaya koymaktadır(Sever, 1996, s.10). Ön yargıların egemenliği altında bir sır dinin sahibi olarak nitelendirilen Yezidiler; toplumsal yaşamın kırsal döngüsü etrafında oluşan değerleriyle birlikte maddi kültürlerini yıllarca süren geleneksel bir cemaat bilinciyle meydana getirmişler(Çetin, 2005, s.67). Monografik bir çalışmanın referansı olarak kabul edilebilecek Ahmed Teymur Paşa; bir Kürt topluluğu olarak gördüğü Yezidileri ağır bir itham olan "heretik" kavramıyla tanımlamaktadır (Ahmet Teymur Paşa, 2008, s.1-2). Düşünce ve inançlarını gizlemeye son derece özen gösteren bir halk nitelenmesi; günümüze değin gelen yanlış anlamaları da beraberinde getirmiştir.

Kırsal bir topluluk olan Yezidiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte farklı coğrafyalara dağılmış olmalarına karşın; önemli bir bölümü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindedir. Bu bölgelerin kırsal alanlarında kümelenmiş olan Yezidiler; Mardin Midyat ilçesine bağlı Güven(Bacın), Oyuklu(Taka), Yenice(Harabya) ve Çayırılı(Kefnas) köyleri ile Çörekli ve Koçan mezraları yerleşik alanları olarak bilinmektedir.

Yezidiler Güneydoğu Anadolu Bölgesinde; Beşiri, Kurtalan, Bismil, Midyat, İdil, Cizre, Nusaybin, Viranşehir, Suruç ve Bozova ilçelerine bağlı 80'e yakın köyde yerleşim alanlarına sahiptir. Çeşitli nedenlerle sayıları günden güne azalan bu halk; ülkemizde 1980'lere kadar 60 bin nüfusa sahipti. Bugün sayıları gittikçe azalan Yezidilerin büyük bir çoğunluğu Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda bırakılmışlardır(Bulut, 2000). Ülkemizdeki Yezidi nüfusunu ifade eden rakamlar kendi içinde çelişkilerle doludur. İstanbul Ermeni Patrikhanesinin 1912'de derlenen istatistikî verilerine dayanılarak; Türkiye'de 37 bin Yezidinin yaşadığı söylenilmektedir(Driver, 1921/23, s.495).

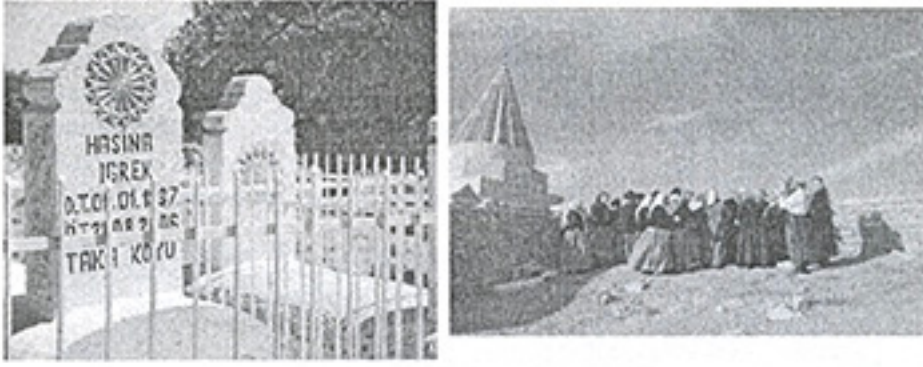
Ülkemizde dış göçe en fazla maruz kalan etnik gruplar arasında Yezidiler önemli bir yer tutmaktadır. Son 20-25 yıl içerisinde bölgede meydana gelen terör, şiddet ve toplumsal ayrışmalardan dolayı, Yezidi köylerinin tümü neredeyse boşaltılmış bir durumda olup veya tek tük göçer aileler yaşamaktadır(Şek.3). Batman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa ilçelerine bağlı köylerde 1985'te 22632 Yezidi bulunduğu halde; bu rakam 2000 yılında 423'lere kadar düşmüştür(Çetin, 2005, s.81). Bölgedeki yerel halklar arasında Yezidilerin ayrıksı olarak görülen dini ve toplumsal ritüellerinde dolayı; bu halk kendi yaşam alanları içinde geleneklerine çok sıkı bir şekilde bağlanmayı bir zorunluluk olarak görmektedir. Bugün dünyanın hiçbir yerinde belki görülmeyen, ancak bir gelenek olarak; bir Yezidi nerede ölürse ölsün mutlaka doğduğu yerde gömülmeyi arzu etmektedir(Gökçen, 2004). Yaşamın başladığı yere duyulan güçlü aidiyet ve kimlik duygusu; Yezidi halk geleneğinde yaşamın başladığı mekâna sirayet eden kültürel ve dini kabullerini ortaya koymaktadır(4-5).

*Fotoğraf 3. Boşalan Yezidi
Midyat- Yenice (Harabya) köyüne
yerleşen iki eşli bir göçer ailesi.
(Fotoğraf: K.Sami; 2008)*

İçeride dönük kabuller örgüsü etrafında toplumsal erkini oluşturan Yezidiler; dış çevreyle olan bağlarında kapalı bir karaktere sahiptirler. Kendilerinden olmayanlara/yabancılar karşı hep uzak durmayı benimseyen bir düşünce yapısı içinde kırsal yaşam özelliklerini günümüze kadar taşıyabilmişlerdir. Kendi düşünce potansiyellerini dışa kapatan bu kadim halk; kendileri hakkında dile getirilen yanlış bilgileri de beraberinde getirmiştir (Tori, 2000, s.61-62). Farklı olmanın beraberinde getirdiği etnisite kavramı; "ait oldukları ve içinde özgün kültürel davranışlar sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduklarını düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişiler"i (Marshall, 1999, s.215) tanımlayan bir terimdir. Yezidiler; tarihin her döneminde kırsal yerleşim alanlarıyla birlikte özgün kültürel niteliklerini koruyan bir halk olarak, tüm baskı ve şiddete rağmen; Müslüman topluluğun bir parçası olmayı hep ret etmişlerdir. Bu kadim halk kendi teolojik değerlerini ve kültürel belleklerini korumak için büyük mücadeleler vermiştir. Tarihin farklı dönemlerinde, bu halk dini inançlarından dolayı; yıkımlara, savaşlara ve ayrımcılığa hep maruz kalmıştır. Uygarlıkların tarihsel oluşumu içinde hep var olabilmiş Yezidiler; kendi benliklerinde taşıdığı gizem ve Yezidiliğin anlamı üzerine yapılan tartışmalar ve çalışmalar hâlâ devam etmektedir (Angosi, 2005).

Asya'dan Mezopotamya'ya kadar dünyanın farklı coğrafyalarına dağılan Kürt kökenli Yezidilerin büyük bir çoğunluğu yazı yazmayı bilmediği için; dini, sosyal ve kültürel geleneklerini sözlü olarak birbirlerine aktarmışlardır (Lescot, 2001, s.9-10). Yezidilik kültürü; kendi toplumsal birlikteliğini sağlayabilmek için bir dizi yasaklamayı tanzim eden kuralları da içermektedir. Toplumsal bir kabulün ortak iradesi olarak ortaya çıkan bu yasaklar; gücünü kutsal metinlerden almaktadır. İnanç sisteminin yarattığı yasaklar; Yezidi halkının ortak sözlü hafızasında saklanan ve kuşaktan kuşağa aktarılan rivayet ve öykülere dayanmaktadır.

Fotoğraf 4-5. Midyat Oyuklu(Taka) köyünde güneş figürünün işlendiği Yezidi mezarlar. Kuzey Irak-Laleş'te bir Yezidi türbesi ve dua eden kadınlara eşlik eden defçiler. (Fotoğraf: K. Sami; 2006)

Bir toplumun vazgeçilmez temel özelliklerinden biri olan "ortak değerler" birçok örüntüyü kendi içinde barındırmaktadır. Bunlar dil, din, mezhep ve sanat gibi maddi ve maddi olmayan öğelerden oluşmaktadır(Çetin, 2005, s.24). Aynı zamanda kültür kavramının farklı disiplinler tarafından inceleme konusu olmasının bir nedeni de; ulusal, etnik, sosyal sınıf ve grup deneyimlerinin ortak/aykırı özelliklerinin belirlenebilmesidir. Yezidi toplum yapısına hâkim olan kırsal yaşam deneyimlerinden oluşan birikimlerin anlamlaştırılması ve değerlendirilmesi; kültürel içerik analizleriyle ortaya çıkan sonuçların yerleşimlere yansıyan bir suretini bize gösterecektir.

Mezopotamya kültürü içinde toplumsal statü düzeyinde var olabilmenin simgesi haline gelen "ocak"; ailenin moral yaşamında her zaman önemli bir figür olma kudretine sahiptir. Müslüman ve Yezidi Kürtlerin yaşamında kutsal bir yer olma niteliğini taşıyan ocak; salt bir ısı kaynağı olarak bir değer atfedilmemektedir. O aynı zamanda ve her şeyden önce en yüksek moral gücü temsil eden bir simgedir. Bu nedenle; ailenin bekası ve dirliğini simgeleyen ocak; hiçbir zaman sönmeme-lidir(Aristova, 2002, s.176-177; 6).

2. TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE YEREL YERLEŞİMLERİN SERENCAMI

Değişik ülkelerin kırsal bölgelerinde kümeleşen Yezidiler; birbirleriyle olan ilişkileri çok kopuk bir şekilde gelişmektedir. Halep'in doğusundan başlayan dağınık yerleşim şekli, Kafkaslardan Gürcistan'a kadar uzanmaktadır. Bir kısmı Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleriyle, Irak(Kuzey Bölümü), İran ve Asya'nın değişik ülkelerinde olduğu bilinmektedir(Tori, 2000, s.45-46).

Fotoğraf 6. Midyat Yezidi Oyuklu(Taka) köyünde ocağı sönen bir ailenin tandırı. (Graf: K. Sami; 2008)

Literatür kaynaklarında Kürt kökenli bir halkın çok eskilere dayanan yerleşim dokularını tanımlayan referans kaynaklarına ulaşmak zor olduğu gibi; herhangi bir bilgiye ulaşılmamaktadır. Bir zamanlar yakın Doğu ülkelerinde yaşamış olan yaşlı kuşak temsilcilerinin anlatımlarına göre; 19. yüzyılın sonlarında iki temel yerleşme tipi mevcut: İlki kan bağı, akrabalık ve aşiret içi bağlar üzerine kurulan arkaik olanıdır. Burada küçük yerleşme alanlarını belirleyen doğayla mutlak olan bir ilişki ve su kaynaklarının olmasıdır. Diğer yerleşme tipi ise daha geç dönemlere özgü olanıdır. Kan ve yakın akraba bağlarıyla birlikte toprak ögesi artık belirleyici bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır(Aristova, 2002, s.132-139). Kırsal yerleşim; tarımsal üretim, doğal ortam ve yerel insan ilişkileri üzerine kurulu bir olguyu tanımlamaktadır. Bu üç kavram; kırsal yaşamın sürdürülmesi ve toplumsal yapının varlığı için bir gerekliliktir. Son yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde meydana gelen zoraki iç göç ve toplumsal değişime yönelik dışsal zorlamalar; kırsal yapı desenini büyük oranda değişime uğratmıştır. Bölgede ortaya çıkan iç göç ve terör; kırsal yaşam döngüsünü sarmalayan farklı din ve inançlara sahip toplumsal grupları(Süryaniler ve Yezidiler) olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Yüzyıllardır var olan halk(lar)ın toplumsal birliktelikleri terör ve şiddet sarmalına yenik düşmesi; Yezidi halkının kırsal yaşam düzenlerini ve yerleşim alanlarının tahribatını beraberinde getirmiştir. Bu halk yaşadıkları köyleri terk etmek zorunda kaldıkları gibi, geleneksel kırsal mimarlık ürünü olan konut dokuları acımasız bir şekilde tahribata uğratılmıştır(Bkz. Graf.7).

Ülkemizde kırsal alanlarda yaşayan Yezidilerin toplum içindeki sosyal konumları; dışlanmışlık/dışlamak söylemine hep muhatap olagelmışlerdir. Müslümanlık inancına sahip olmayan Yezidilerin yakın çevreleri tarafından dışlanmanın ötesinde; hep kuşkuyla bakılan ve yerleşim bölgelerinde içe kapanan bir halk olmuştur(Ertan, 2008, s.17). Midyat Yezidi köylerinin 10 yıl önceki nüfusları ile bugünkü nüfuslarını kıyasladığımızda, dışa doğru yoğun bir göçün meydana geldiğini görmekteyiz. 10-15 yıl önce 1800 nüfusa sahip olan Güven() köyünün nüfusu 230'a inmiştir. Aynı dönemlerde 2100 kişilik nüfusa sahip olan Çayırılı(Kefnas) köyü de 800'e

düşmüştür (İşler, 1990, s.36). Yezidi göçü 1980'lerden başlayıp 1990'ların ortalarına kadar süren dönem önemli bir olguyu ifade etmektedir. İçinde bulunduğumuz zaman dilimi içinde bu köylerin tümü boşaltılmış olup, var olan konut dokularıyla kaderlerine terk edilmiş bir durumdadır. Midyat Yezidi köylerinde yaşanan göçün büyük bir bölümü Almanya, Belçika, Hollanda ve Fransa'ya olmaktadır. İç göç ise daha çok İstanbul ve İzmir'e yapılmaktadır.

Fotoğraf 7. Midyat Yezidi Güvenli köyünde harap olan kırsal konut dokusu. (Graf: K. Sami; 2008)

Coğrafik yer değiştirme sürecinin belirleyicisi olan göç; sosyal, ekonomik, kültürel ve politik boyutlarıyla toplum yapısını derinden etkileyen bir olgudur. 1960'larda Avrupa ülkelerine başlayan Yezidi göçü daha çok ekonomik nedenlere dayanırken; 1990'lardan sonra ise güvenlik, dışlanma ve köylerin çeşitli nedenlerle boşaltılması belirleyici olmuştur (Öz, 2007, s.101).

3. KIRSAL YERLEŞİMLER VE KÜLTÜREL MİRAS

Güneydoğu Anadolu Bölgesi; farklı uygarlıkların kültürel bileşkesi içinde tarihsel bir üretkenliği simgeleştiren kültürel bir mirasa sahiptir. Köklerini Mezopotamya uygarlığının verimli topraklarında alan çoğulcu kültür; Yezidi toplumunun ortak tarihsel belleğinin bir kısmını içinde barındırmaktadır (Boğazlıyanlıoğlu, 1988, s.52). Kültürel birikim(ler)in yarattığı değerler; var olan toplumun sosyal yaşam döngüsünün bekası için hayati bir öneme sahiptir. Kültür kavramının çok nitelikli özelliklere sahip olması; toplumsal grupların farklı gereksinmelerinin bir sonucudur. Bu nedenle ki, farklı bölgelerde yaşayan ve farklı hayat şartlarına sahip olan insanların mevcut kültürleri incelendiğinde; aynı zamanda o insanların gereksinimleriyle birlikte yaşam biçimleri anlaşılmaktadır (Çetin, 2005, s.37-38).

Midyat ilçesinin kentsel ve kırsal dokusunu farklı kılan en büyük özellik; toplumsal yapıyı belirleyen nüfusun farklı din ve kültürel yapıya sahip olmasından ileri gelmektedir. Kendi içinde farklı teolojik inançları barındıran insanlar; aynı

coğrafik doku içinde farklı yaşam tarzlarını mekânsal dokuya yansıtabilmiştir. Toplumsal yapıyı belirleyen ritüeller örgüsü içinde yaşamlarını idame eden bölge halkı; giyimden kuşama ve çevresel dokuyu tanımlayan mekânlara kadar farklı şekillerde kimliklerinin yansımalarını ortaya koymuşlardır.

Fotoğraf 8. Kefnas köyünden genel bir görünüm.

Fotoğraf 9. Yurtdışında kalan bir Yezidi ailesinin yaptığı yeni konut. (Graf: K. Sami, 2008)

Yezidi sözlü kültür geleneği sadece büyük bir çeşitlilik göstermekle kalmayıp, aynı zamanda duygusal bir tınısı hayli fazla olan folklorik alanın bir parçasını da oluşturmaktadır. Yezidiler; Mezopotamya bölgesel kültürel sürecinin bir parçası olmakla beraber; kendilerine özgü birtakım kaygıları özlerinde hep taşımışlardır (Allison, 2007, s.9-10). Gelenekselliklerini yüzyıllar boyu gerçeğine yakın bir şekilde koruyabilmiş bu halk; 1980'lerden sonra toplumsal yaşamı idame eden geleneksel kabullerin erozyona uğradığı dönemler olarak bilinmektedir (Çetin, 2005, s.74). Yezidiler; yerleşmek amacıyla bir yeri seçerken birçok etmeni bir arada düşünmek zorunda kalmışlardır. Ekonomi, doğal çevre, sosyal yapı, aşiret, din ve dil gibi etmenler temel belirleyiciler olarak alınmıştır. Ovalarda yer alan yerleşmeler; orta yükseklikte dört duvar ile çevrilmiş evlerin düzensiz olarak bir arada kümelenmesiyle dikkat çekmektedir. Ancak çevre baskısından ürken Yezidiler; çok eski zamanlardan beri homojen olarak bir arada olmalarını sağlayan köy yerleşimlerini tercih etmişlerdir.

Dünyanın birçok farklı coğrafyasına dağılmış olan Yezidiler; yaşadıkları bölgenin kültüründen büyük oranda etkilenmişlerdir. Bu nedenle, ritüellerinde her zaman Yezidi inancına ait uygulamaları görmek mümkün olmayabilir (Gökçen, 2004). Yezidi evleri her zaman çoklu birimlerden oluşmamaktadır. Çadırdaki olduğu gibi, kadınlar bölümünü kabul odasından ayıran veya hareket eden bir çitin bulunduğu ve ev halkının kaldığı oda (Mezul), ahır (Koz) ve kiler (Qadur) vardır.

Suriye'de çiftçi ve Türkiye'de ise katı bir aşiret yapısına daha yakın olan Yezidiler; Sincar'da (Şengal-İrak) yarı göçebedirler ve bunların büyük çoğunluğu basit işlerle uğraşmaktadırlar. Yezidiler; Tiflis (Gürcistan) dışında hiçbir yerde kentsel bir unsur oluşturamamışlardır. Bu yüzden de içinde yaşadıkları ülkenin siyasetine doğrudan etki yapabilmeleri mümkün değildir (Lescot, 2001, s.217-18).

Yerleşim alanlarının topografyası elverdiği oranda, Yezidi evlerine büyük bir

bahçenin içinden geçilerek girilmektedir. Şanlıurfa Viranşehir'deki tüm Yezidi köylerinin dokusunu oluşturan evlerin bu şekilde tanzim edilmesine özen gösterilmiştir (Cökçen, 2004). Midyat Yezidi köylerinin yerleşim dokuları düz alanlarda kurulanlardan büyük farklılıklar göstermektedir. Midyat'ın kırsal dokusunu oluşturan Yezidi köylerinin tümü eğimli bir arazinin yamacına ve konutların yüzü güneşe dönük bir şekilde konumlanmıştır. Alt kattaki evin damı bazen üst kattaki evin terası şeklinde gelişmektedir. Halkın hayvancılıkla uğraşması nedeniyle; hayvan barınakları (ahır) ile evin mekânları iç içe geçerek aynı çatının altında toplanabilmektedir. Ailenin statüsü ve ekonomik güçlerine göre evlerin iç düzenlemeleri ve kullanılan eşyaların niteliği birbirinde farklı olabilmektedir.

Midyat'ta kırsal yaşamın sadeliğini en iyi temsil eden Yezidi köyleri topografyayı öncelik alan ve öteki dini inançlara sahip toplulukların yaptığı gösterişli konutların aksine tevazuyu benimseyen bir düşünceyle konut dokularını şekillendirmişlerdir. Kırsal mimari dokusunu oluşturan konutlar; arazinin niteliğine göre 1-2 kattan oluşmaktadır. Yapıların dış görünüşleri, Süryani köylerindeki süslemeli yapı cephelerinin aksine; gösterişten uzak ve mütevazılığı elden bırakmayan bir düşünceyi yansıtabilecek şekilde ele alınmıştır. Yezidi köylerinin konut tipolojisini ortaya koyan pencere sayısının sıklığı ve dama çıkmayı sağlayan taş basamaklı merdivenler göze çarpan en karakteristik özellikler arasındadır.

Midyat Yezidi köylerinde evlerin önünü saran bir avlu birimi yoktur. Düz yerleşim alanlarında kurulmuş olan Yezidi köylerindeki evlerin önünde hep bir avlu olmaktadır. Kırsal yerleşmelerdeki köy dokusunu belirleyen konutlar genellikle tek cephelidir. Kapı ve pencerelerin güneşe yönlendirilmesi belirleyici bir tasarım kriteridir ve cepheler çoğunlukla simetridir.

Fotoğraf 10. Kefnas köyünden genel bir görünüm.

Fotoğraf 11. Almanya'da yaşayan ve yazları Kefnas'a gelen kanser hastası Yezidi bir kadın.

Evlerin tavanları basık tonozlarla geçilmiştir. Mardin'in ilk dönem evlerinde olduğu gibi Yezidi evlerindeki kapı ve pencerelerin açıklıkları kemerle değil, tek taş

olan lentoyla geçilmiştir. Bu da kırsal köy yerleşmelerinin çok eski tarihlere dayandığını göstermektedir. Yapı tekniğine ve geleneklerine duyulan bağlılıktan dolayı Yezidiler son yıllarda yapılan konutların yapım tekniğinde bir değişikliğe gitmemişlerdir.

Fotoğraf 12. Yeni evlerinin damında vadinin derinliklerine bakan bir Yezidi kadını (Almanya'dan yaz mevsimi için gelen aile). (Fotoğraf: K. Sami; 2008)

Fotoğraf 13. Bacın köyünden genel bir görünüm. (Fotoğraf: K. Sami; 2008)

Fotoğraf 14. köyünden genel bir görünüm.

Fotoğraf 15. Bacın köyünden genel bir görünüm.

Fotoğraf 16. Taka köyünden genel bir görünüm.

Fotoğraf 17. Taka köyünden genel bir görünüm.

Fotoğraf 18. Taka köyünde ikiz evler.

Fotoğraf 19. Mağara boşluğundan oluşturulan bir kabaltı.

Terör ve şiddetin neden olduğu köy boşaltmalarla birlikte bizden olmayanlar olarak görülen Yezidilerin sahip olduğu maddi kültür mirasları yaşamdan soyutlanarak, köyleri hiçbir insanın yaşamadığı yerleşim alanlarına dönüştürülmüştür. Doğal çevre örgüsü içinde yaşamın sürdüğü kırsal evlerin yok oluşuyla birlikte köylerin yakın çevrelerine konumlanmış mezarların yalnızlığı; yok edilmeye çalışılan bir kültürün kifayetsiz bir halini ortaya koymaktadır. Bir zamanlar farklılıkların bir çatışma nedeni olarak görülmediği Mezopotamya bölgesi; ırk, dil, din ve milliyet engellerini aşarak yüz yıllar süren bir kültürel zenginliğe hayat vermiştir. Berna Müküs Kaya; çocukken Yezidi olan köylerinden ayrılarak Avrupa'ya olan göçlerini şu ifadelerle dile getirmektedir: "...Evimizi her şeyiyle orada öylece bıraktık. Gözüm köyün ortasındaki incir ağacında, aklım hançerimde(kendisi tarafından bir taşın oyduğuna saklanan hançer), gönlüm Kivağ'da(bugün adı İslam Köy olarak değiştirilen) yola çıktık..."(Kaya, 2008). Bir çocukken köyünden ayrılan ve 23 yıl sonra bir uzman psikiyatr olarak eşiyle birlikte köylerine döndüklerinde; ne bir insan, ne sakladığı hançer ve ne de köyün ortasında anıt gibi duran incir ağacını bulabilmiştir.

ÇAYIRLI(Kefnas): Midyat merkeze uzaklığı 19km olan bu köy; ilçenin güneyinde ve bir vadinin iki yamacında yer almaktadır. Bir zamanlar canlı bir hayata sahip olan köy; terör, şiddet ve köy boşaltmaları nedeniyle, bugün kaderine terk edilmiş bir durumdadır. Bir-iki Yezidi ailesinin dışında, köyde hiçbir kimse yaşamamaktadır. Yezidi köyleri arasında en eski yerleşimlerden biri olan Kefnas; iki geleneksel evin dışında tüm evler harabeye çevrilmiştir. Köyde bir zamanlar yaşamış olan aileler, dönemsel olarak yurtdışından gelerek köylerini ziyaret etmekte.

GÜVENÖ: Midyat merkeze 7km uzaklığında olan Güven köyü; ilçenin güneyinde yer almaktadır. 20-25 yıl öncesine kadar ilçe köyleri arasında en kalabalık nüfusa sahip Yezidi köyü olarak bilinmektedir. Bugün gelindiği süreç

itibarıyla, köy tamamen boşaltılmış bir vaziyette olup, köyde bir zamanlar yaşamlarını idame etmiş olan insanların tümü Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç etmiş durumdadır. Az sayıdaki kişi geçmişle olan duygusal bağlarını koparmamak için yazları köylerini ziyaret etmektedirler. Ancak yurtdışında yaşayan tek bir aile yazları köylerinde kalmak üzere gelmektedir.

Fotoğraf 20. Harabya köyünden genel bir görünüm.

Fotoğraf 21. Harabya köyünden genel bir görünüm.

OYUKLU(Taka): Bu köy ilçenin 18km uzağında yer almaktadır. Merkez ilçenin güneyinde yer alan köy; onlarca haneye sahip olmasına karşın köyde yaşayan Yezidilerin tamamı köyü terk etmişlerdir. Mimari dokusu en fazla bozulan köylerin başında gelmektedir. Arazi topografyasının en iyi bir şekilde kullanıldığı ve mevcut yeraltı mağaraların konutlarla birlikte işlevlendirildiği yerleşimlerin başında gelmektedir. Köyde, ilkökul dışında betonarme bir sistemle yapılan bir yapı örneği yoktur.

YENİCE(Harabya): Bu Yezidi köyü Midyat ilçesinin güneyinde yer almaktadır. İlçenin 11km uzağında yer alan bu köyde bir zamanlar yüze yakın hane yaşamaktaydı. Bu gün ise, köy tümünden boşaltılarak kaderine terk edilmiş bir durumdadır. Köyde çoğunlukla az sayıdaki göçer aileleri yaşamaktadır. Uzun bir zamandan beri kullanılmayan evlerin tümü harap olmuş bir durumda olmasına rağmen; Yezidi kırsal mimarisinin topografiyle uyumlu evleri bu köydedir.

4. SONUÇ

Midyat'da kentsel ve kırsal yerel sosyal dokuyu meydana getiren birçok etnik grubun bulunması; kültürel bir zenginlik ifadesi olarak algılanılsa da, terör, şiddet ve sosyal ayrışmanın yarattığı egemenlik; farklı etnik kökenli insanların yüzyıllardır yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olmuştur. Yezidiler kendi paylarına düşeni en ağır bir şekilde ödeyen etnik gruplar arasında yer almaktadır.

Kırsal mimarinin tevazusunu yerleşim alanlarında yaşatan Yezidiler; artık köylerinde yaşamışlıklarını, anılarını, hüznlerini ve mezarlarını geride bırakarak dünyanın farklı ülkelerine göç etmek zorunda bırakılmışlardır. Geleneksel dokuyu ve kültürel mirası var eden Yezidi evlerinin çoğu harap olmuş, geri kalanlar ise korucu ve göçerlerin işgali altındadır. Etnik bir kimliğin bölgesel anlamda kültürel miras örüntüleri olan Yezidi köyleri, kaderlerine terk edilmiş hüznleriyle kendilerine sahip çıkılmasını beklemektedir. Kırsal yaşam alanları için John Berger'in söylediği, "O an gelecekte bakar gibi gördüm köy sokağını. Gördüğüm geride kalan geçmiş zaman olmuştu. Bu dönüşüm öyle usul öyle usul ki, durgun bir suya benziyordu" sözleri, sanki sahiplerinin ardında yalnızlığa terk edilen Yezidi köylerini tasvir eder gibidir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Teymur Paşa, *Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu*, Çev. E. Tanrıverdi, Ataç Yayınları, 2008, İstanbul.
- Allison, C., *Yezidi Sözlü Kültürü*, Çev. F. Adsay, Avesta Yayınları, 2007, İstanbul.
- Angosi, K., "Yezidi Kurds' Tribes and Clans of South Caucasus", *International Journal of Kurdish Studies*, 01 Jan. 2005.
- Aristova, T. F., *Kürtlerin Maddi Kültürü-Geleneksel Kültür Birliği Sorunu*, Rusça'dan Çevirenler: İ. Kale; A. Karabağ, Avesta Yayınları, 2002, İstanbul.
- Boğazlıyanlıoğlu, D., "Burç Köyü Momografisi (Yezidilik İnancının Dünü ve Bugünü)", Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Antropoloji Anabilim Dalı, Lisans Tezi, 1988, Ankara.
- Bulut, F., "Yezidiler: Güneşe Yakaranlar", *Atlas Dergisi*, 2000/89, [http://www.kesfetmekicinbak.com/kultur/din/06024\(28.10.2008\)](http://www.kesfetmekicinbak.com/kultur/din/06024(28.10.2008)).
- Çetin, İ., "Kent Kültürü Zenginliğinden Etnik Farklılıklar: Midyat Örneği", Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005, İzmir.
- Driver, G. R., "Studies in Kurdish History", *Bulletin of the School of Oriental Studies, London Institution*, Vol. II, 1921-1923.
- Ertan, Ö., "Gizem Bulutlarının Ardında Gizlenmiş Bir Halk: Yezidiler", Ahmed Gökçen'le Yapılan Söyleşi, *Taraf Gazetesi*, 10 Ekim 2008, s.17.
- Gökçen, A., "Güneşin İnsanları", *Geniş Açık*, No.44, Aralık 2004.
- İşler, İ., "Yezidilik'te İnanç ve Sosyal Yapı-Midyat'a Bağlı Yezidi Köyleri Üzerine Bir Araştırma", Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, Lisans Tezi, 1990, Konya.
- İşler, İ.; Çetin, M.; *Dinler ve Diller Diyarı Midyat*, 2000.
- Kaya, B. M.; "Güneşi Sönen Bir Halk: Yezidiler", *Taraf Gazetesi*, 1 Ocak 2008.
- Lescot, R., *Yezidiler-Din Tarih ve Toplumsal Hayat*, Cebel Sincar ve Suriye Yezidiler, Çev. A. Meral, Avesta Yayınları, 2001, İstanbul.
- Marshall, G., *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. O. Akınhay; D. Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, Ankara.
- Öz, Y., "Mardin Yezidileri, İnanç, Sosyal Hayat ve Coğrafi Dağılım", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, İstanbul.
- Sever, E., *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, Berfin Yayınları, 1996, İstanbul.
- Tori, İ., *Bir Kürt Düşüncesi-Yezidilik ve Yezidiler*, Berfin Yayınları, 2000, İstanbul.

ÖZET

En eski inançların, büyük dinlerin ve kültürlerin buluşup kaynaştığı Mezopotamya Bölgesi; kadim halklardan biri olan Yezidilerin dini inançlarına, kırsal mimarlıklarına ve kültürlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bölgede ayrıksı olan bu halk; dinsel inançları, efsaneleri, ibadet biçimleri, gelenekleri, geleneksel konut dokuları ve kırsal yaşam tarzlarıyla bütüncül bir kültürün aidiyetini belleklerinde taşımaktalar.

Farklı sosyokültürel bir kimliğe sahip olan Mardin-Midyat Yezidi köylerinde[Güven(Bacın), Oyuklu(Taka), Yenice(Harabya), Çayırli(Kefnas)] dini inançların yaşam biçimlerine sirayet eden ortak bir düşüncenin yarattığı geleneksel konut(lar); günümüzde kırsal mimarlık değerlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çeşitli uygarlıkların ve kültürlerin yaşam alanı olan Midyat; çoklu kültürel değerleri, yaşayış tarzları ve bunların mekânsal biçimlenmeleriyle çok renkli bir mimari değer hazinesine sahiptir.

Bu çalışma; bölgede son 15-20 yıl içerisinde ortaya çıkan toplumsal ayrışma, terör, şiddet ve farklı bir aidiyete sahip olmanın yarattığı korku ortamında köylerini terk etmek zorunda kalan Midyat Yezidilerinin kırsal mimarlık örneklerine sahip köylerinin serencamını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yezidiler; Kırsal Mimarlık; Kültürel Miras; Toplumsal Değişim ve Göç

RURAL ARCHITECTURE IN MIDYAT YEZIDI VILLAGE(S): CULTURAL HERITAGE OF A COMMUNITY THE COLOR OF WHICH TENDS TO FADE AWAY AND CHANGING SOCIETAL PERCEPTION

ABSTRACT

The Mesopotamian Region where the oldest beliefs, great religions and cultures met and merged is hosting today the religious beliefs, rural architectures and cultures of Yezidis, one of the oldest communities in it. Being eccentric in the region, this community bears the belonging of an integrated culture through their religious beliefs, myths, forms of prayers, traditions, traditional dwelling textures and rural lifestyles.

In Mardin-Midyat Yezidi villages [Güven (Bacın), Oyuklu (Taka), Yenice (Harabya), Çayırli (Kefnas)] having a different socio-cultural identity, the traditional dwelling(s) created by a common opinion spreading to lifestyles depending on religious beliefs is/are an integral part of rural architectural values nowadays. Having been the niche to varied civilizations and cultures, Midyat has a multicolored architectural value treasure with its multicultural values, lifestyles and spatial formations of these two.

This study aims at setting forth the fate of the villages, which have the rural architecture examples, of Midyat Yezidis who have to abandon their villages in a fear ambient created by communal disintegration, terror, violence and having a different belonging having arisen within the last 15-20 years in the region.

Keywords: Yezidis; Rural Architecture; Cultural Heritage; Societal Change and Emigration.